

ทับหลังรูปอุมามเหศวร

ทับหลังของปราสาทบริวารแถวหน้า องค์ด้านทิศเหนือ จำหลักภาพพระศิวะปางอุมามเหศวร พระศิวะประทับนั่งในท่ามหาราชลีลาบนหลังโคนนทิ พระหัตถ์ขวาถือตรีศูล พระหัตถ์ซ้ายตระกองกอดพระอุมามเหสี ด้านล่างโคนนทิมีหน้ากาลใช้มือทั้งสองจับสิงห์ข้างละตัวคายท่อนพวงมาลัยออกมา รูปแบบศิลปะขอมแบบบาปวน

ทับหลังรูปพระกฤษณะยกเขาโควรรธนะ

ทับหลังของปราสาทบริวารแถวหลัง องค์ด้านทิศเหนือ จำหลักภาพพระกฤษณะประทับอยู่ท่ามกลางเหล่าผู้เลี้ยงโคและโคพระกฤษณะเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ พระกฤษณะได้สั่งให้คนเลี้ยงโคระงับพิธีบูชาพระอินทร์ ฝ่ายพระอินทร์ทรงพิโรธจึงบันดาลให้พายุกรวดทรายตกลงมาใส่หมู่บ้านคนเลี้ยงโค พระกฤษณะจึงยกเขาโควรรธนะขึ้นป้องกันพายุกรวดทรายปกป้องเหล่าคนเลี้ยงโค

ทับหลังรูปพระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ

นาคกาลิยะได้คายพิษลงในแม่น้ำ จนทำให้น้ำเป็นพิษ ชาวเมืองเดือดร้อน พระกฤษณะจึงเสด็จไปปราบ ทับหลัง ๓ ชิ้นที่ปราสาทเมืองต่ำเป็นภาพเหตุการณ์ตอนนี้ กล่าวคือ สลักรูปพระกฤษณะประทับท่ามกลางนาคกาลิยะ ๗ เศียร โดยใช้มือและเท้าต่อสู้จนนาคกาลิยะพ่ายแพ้ รูปแบบศิลปะขอมแบบบาปวน

เวลาทำการ

เวลา ๐๖.๐๐ – ๑๘.๐๐ น. ทุกวัน
ไม่เว้นวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์

อัตราค่าธรรมเนียมเข้าชม

ชาวไทย	บัตรราคา ๒๐ บาท
ชาวต่างประเทศ	บัตรราคา ๑๐๐ บาท

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
ตู้ ปณ. ๓ ปท. นางรอง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์ ๓๑๑๑๐
โทร. ๐๔๔ ๖๖๖๒๕๑-๒ โทรสาร. ๐๔๔ ๖๖๖๒๕๒

ปราสาทเมืองต่ำ

ปราสาทเมืองต่ำ

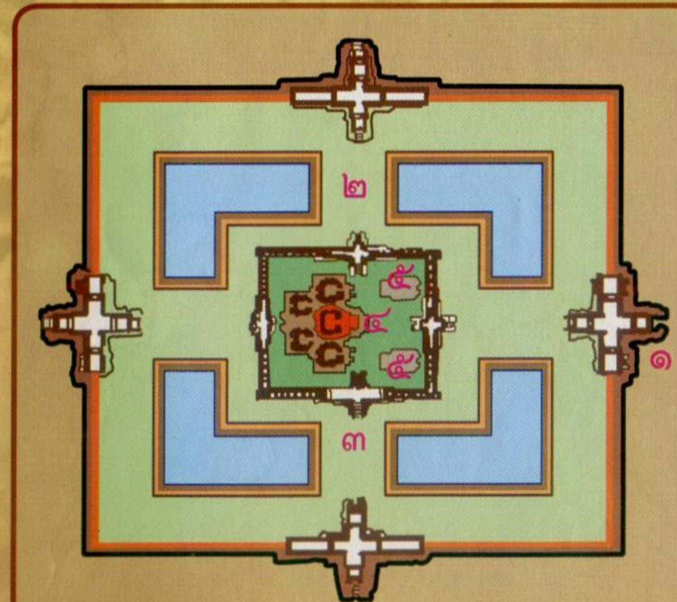
ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ

ปราสาทเมืองต่ำ ตั้งอยู่ที่ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากปราสาทพนมรุ้งมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๘ กิโลเมตร

ปราสาทเมืองต่ำ เป็นศาสนสถานที่สร้างตามคติความเชื่อทางศาสนาฮินดู สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นเพื่อถวายพระศิวะ มีลักษณะเป็นศาสนสถานประจำเมืองหรือประจำชุมชน

จากการศึกษาทางโบราณคดีพบว่า มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในละแวกนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่หลายชุมชน เช่น ชุมชนบ้านโคกเมือง โคกยายคาน โคกสลองตอง เป็นต้น โบราณวัตถุที่ขุดพบได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ภาชนะดินเผาเนื้อดิน เครื่องถ้วยชามเคลือบสีน้ำตาลและเคลือบสีเขียว เป็นจำนวนมาก หลักฐานเหล่านี้แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีอายุใกล้เคียงกับการสร้างปราสาท ซึ่งเป็นอิทธิพลศิลปะขอมแบบคลัง และแบบบาปวน กำหนดอายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือราว ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว

ตำแหน่งที่ตั้งของปราสาทเมืองต่ำ อยู่บนเส้นทางอารยธรรมขอมจากเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา ขึ้นสู่ทางเหนือผ่านเทือกเขาพนมดงรัก ผ่านกลุ่มปราสาท ตาเมือน จังหวัดสุรินทร์ ผ่านปราสาทเมืองต่ำสู่ปราสาทพนมรุ้ง ไปยังปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อาจกล่าวได้ว่าชุมชนโบราณที่ปราสาทเมืองต่ำมีความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณใกล้เคียง บนเส้นทางอารยธรรมขอมจากเมืองพระนคร สู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

๑. กำแพงแก้วและซุ้มประตู
๒. ลานปราสาทและสระน้ำ
๓. ระเบียงคดและซุ้มประตู
๔. กลุ่มปราสาทอิฐ
๕. บรรณาลัย

การอนุรักษ์

เดิมปราสาทเมืองต่ำถูกทิ้งให้รกร้าง ชื่อ "เมืองต่ำ" สันนิษฐานว่า เป็นการกำหนดเรียกของชาวบ้านที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในละแวกนี้ภายหลัง และคงเรียกเปรียบเทียบกับปราสาทพนมรุ้งที่อยู่บนยอดเขา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๙ กรมศิลปากรดำเนินการ ขุดแต่งและบูรณะปราสาทเมืองต่ำด้วยเทคนิคอนัสติโลซิส และกรมศิลปากรได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดปราสาทเมืองต่ำอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ เนื่องในมหามงคลสมัยแห่งปีกาญจนาภิเษก ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดช

ปราสาทเมืองต่ำ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๑๒๐ x ๑๒๗ เมตร ก่อด้วยอิฐ หินทราย และศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประกอบด้วยอาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ คือ

กำแพงแก้วและซุ้มประตู (หมายเลข ๑)

กำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนสันกำแพงประดับด้วยบราลี กึ่งกลางกำแพงแก้วมีซุ้มประตูหรือโคปุระขนาดใหญ่ ก่อด้วยหินทราย บริเวณห้องกลางมีลวดลายแกะสลักรูปดอกบัว ๘ กลีบ อาจหมายถึงการจำลองผังของจักรวาล อันประกอบด้วยทิศสำคัญ ๘ ทิศ หรืออาจบ่งบอกถึงความบริสุทธิ์ ความเป็นสิริมงคล

ลานปราสาทและสระน้ำ (หมายเลข ๒)

อยู่ระหว่างระเบียงคดกับกำแพงแก้ว มีสระน้ำเป็นรูปตัวแอล (L) ตามแนวของกำแพง ที่ว่างระหว่างสระน้ำเป็นทางเดินในแนวตรงกับซุ้มประตูระเบียงคดและซุ้มประตูกำแพงแก้ว สระทั้งสี่กรุด้วยก้อนศิลาแลงเรียงเป็นขั้นบันไดลงไปถึงก้นสระ ขอบบนสุดสลักเป็นลำตัวพญานาคหินทรายทอดตัวไปตามแนวขอบสระชูคอแผ่พังพานที่มุมสระ พญานาคมี ๕ เศียร เศียรของพญานาคมีลักษณะเกลี้ยงๆ ไม่มีรัศมี หรือเครื่องประดับศีรษะ รูปแบบศิลปะขอมแบบบาปวน อายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖

สระน้ำทั้ง ๔ อาจมีความสัมพันธ์กับข้อความในจารึกที่เสาประดับกรอบประตูชั้นในของซุ้มประตูกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก กล่าวว่า สายน้ำเป็นเครื่องรักษาเทวสถาน

ระเบียงคดและซุ้มประตู (หมายเลข ๓)

ระเบียงคดเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเป็นห้องแคบๆ ยาวๆ ล้อมรอบกลุ่มปราสาทอิฐและบรรณาลัย มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยหินทราย กว้างประมาณ ๒ เมตรต่อกันโดยรอบ แต่ไม่สามารถเดินทะลุถึงกันตลอด พื้นระเบียงคดปูด้วยศิลาแลง กึ่งกลางระเบียงคดแต่ละด้านมีซุ้มประตูหรือโคปุระขนาดใหญ่ ก่อด้วยหินทราย มีแผนผังเป็นรูปกากบาท ตรงกลางห้องมีประตูเข้า-ออก อยู่ในแนวตรงกันกับซุ้มประตูกำแพงแก้ว ห้องด้านข้างระเบียงคดทำเป็นหน้าต่างประดับด้วยลูกมะหวด

กลุ่มปราสาทอิฐ (หมายเลข ๔)

เป็นอาคารสำคัญที่สุด สร้างอยู่ตรงกลางของแผนผัง ใช้เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ และประกอบพิธีบวงสรวงเทพเจ้า ประกอบด้วย ปราสาทอิฐ ๕ องค์ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน องค์ปราสาทก่อด้วยอิฐเรียงเป็น ๒ แถว แถวหน้า ๓ องค์ และแถวหลัง ๒ องค์ กลุ่มปราสาทอิฐ ๕ องค์นี้ แสดงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางจักรวาล

ปราสาทประธาน ตั้งอยู่ตรงกลางของแถวหน้า มีขนาดใหญ่กว่าปราสาทบริวาร หักพังเหลือเพียงฐาน รูปแบบโดยรวมเหมือนกับปราสาทบริวาร จะต่างกันบ้างคือ ปราสาทประธานมีมุขด้านหน้า จากการขุดแต่งพบว่า เดิมปราสาททั้งหลังประดับตกแต่งผนังด้วยปูนปั้น สาเหตุที่ปราสาทพังลงมา เนื่องจากไม่สามารถรองรับน้ำหนักเครื่องบนยอดปราสาท ทำให้ฐานทรุดตัวในลักษณะจมลง

ปราสาทประธานนี้ น่าจะเป็นที่ประดิษฐาน ศิวลึงค์ ซึ่งพบขณะขุดแต่งโบราณสถาน จึงสันนิษฐานว่าเทวสถานแห่งนี้สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย และคงมีการนับถือเทพเจ้าองค์อื่นๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น พระนารายณ์ พระอินทร์ และพระคเณศ เป็นต้น

ปราสาทบริวาร มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีประตูทางเข้า-ออกด้านเดียว คือ ด้านทิศตะวันออก เหนือกรอบประตูเป็นทับหลังแกะสลักลวดลาย ส่วนผนังด้านอื่นก่อทึบเป็นประตูหลอก ทำเป็นรูปบานประตูสองบานปิดเข้าหากัน มีอกเลาอยู่ตรงกลางเลียนแบบบานประตูไม้

เหนือเรือนธาตุเป็นชั้นหลังคาหรือส่วนยอดซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป รวม ๕ ชั้น แต่พังทลายเหลือเพียง ๒ ชั้น ยอดบนสุดของปราสาทแต่ละหลังประดับด้วยบัวยอด แกะสลักเป็นรูปกลีบบัวทำด้วยหินทราย ชั้นแรกเป็นรูปกลีบบัวบาน ตรงกลางเป็นรูปกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไป ๒ ชั้น โดยแต่เดิมคงมีนภศูลสำริดปักอยู่ยอดบนสุด

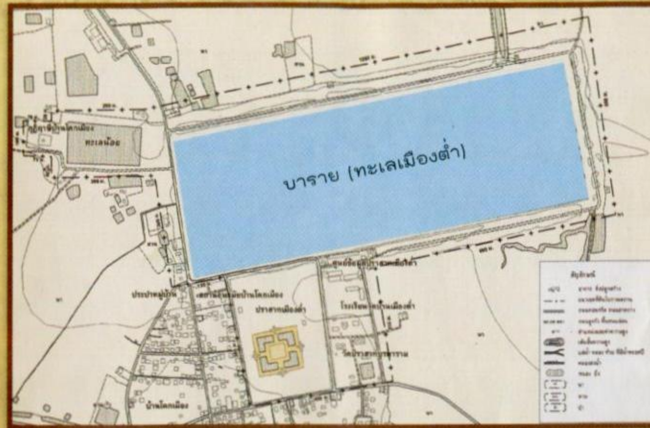
บรรณาลัย (หมายเลข ๕)

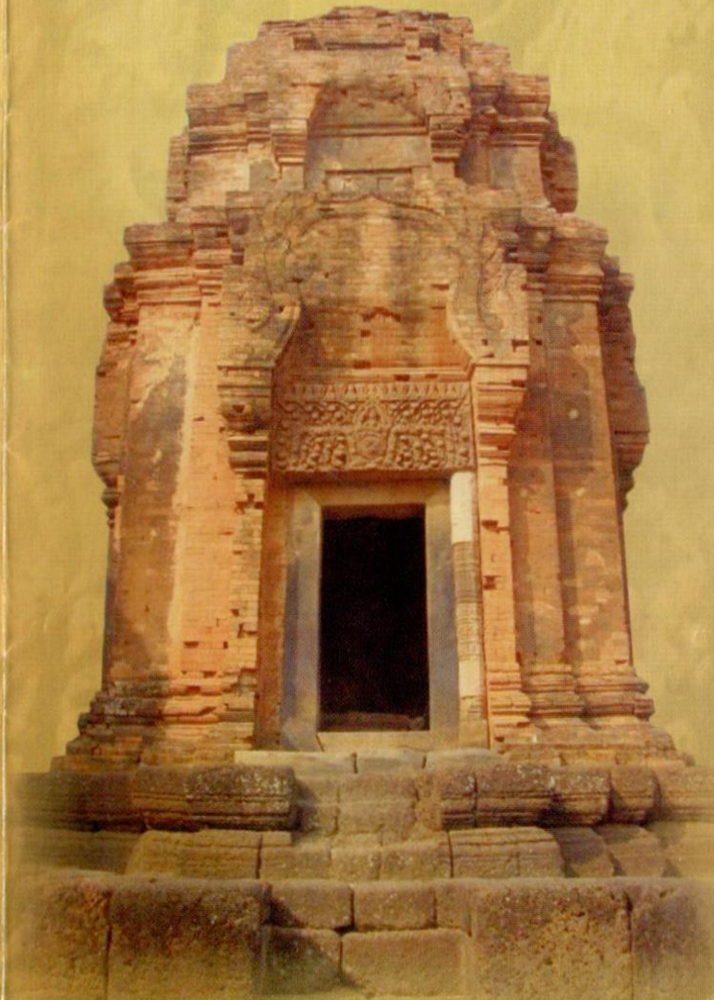
หมายถึง หอเก็บรักษาคัมภีร์ หรือหนังสือสำคัญทางศาสนา อาจใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนาด้วย อาคาร ๒ หลัง สร้างด้วยอิฐบนฐานศิลาแลง มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่ด้านหน้ากลุ่มปราสาทอิฐ หันหน้าเข้าหาปราสาทประธาน

บาราย (ทะเลเมืองต่ำ)

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของปราสาทเมืองต่ำ ลักษณะเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า "ทะเลเมืองต่ำ" มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ขนาดกว้างxยาว ประมาณ ๕๑๐ x ๑,๐๙๐ เมตร ลึกประมาณ ๓ เมตร ขอบสระก่อด้วยศิลาแลง กึ่งกลางขอบสระด้านทิศตะวันออก – ตะวันตก มีท่าน้ำก่อด้วยศิลาแลงมีบันไดทางลงประมาณ ๕ ขั้น บารายเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา หมายถึงมหาสมุทรของจักรวาลที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ และยังเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชุมชนในสมัยโบราณอีกด้วย

ประติมานวิทยาที่สำคัญของปราสาทเมืองต่ำ เป็นภาพจำหลักปรากฏที่ทับหลังและหน้าบัน

ทับหลังพิธีสยุมพรพระศิวะและพระนางปารพตี

ทับหลังชิ้นนี้สันนิษฐานว่า เดิมอยู่ที่มุขมณฑปปราสาทประธาน จำหลักภาพซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเหตุการณ์ตอนที่ท้าวหิมวันต์ (หิมาลัย) ถวายนางปารพตี (อุมา) พระธิดาแด่พระศิวะ พระศิวะประทับนั่งท่าลลิตาสนะ (นั่งห้อยพระบาทขวา ขาซ้ายงอพับไว้) บนบัลลังก์เหนือหน้ากาล พระหัตถ์ขวาถือดอกบัว ด้านขวามีท้าวหิมวันต์กำลังถวายนางปารพตี พระหัตถ์ซ้ายของนางจับท่อนพระบาทขวาของพระศิวะ รูปแบบศิลปะขอมแบบบาปวน ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖